

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
---	--	---

Protestáns theologiai fakultás az egyetemen.

I.

Az a kíváncsi, hogy a mennyiben a budapesti egyetemi római kath. theologiai fakultást az egyetemi s általában a felső oktatásnak törvény által leendő végleges rendezése után is fentartanak, a többi bevett, különösen pedig a a protestáns felekezetek számára is theologiai fakultás szerveztessék az egyetemen, — a mily régikeletű, éppen olyan jogos és méltányos.

Következik ez a vallásfelekezeti egyenjogúság és viszonyosság elveiből s a vallásszabadság alapvető jogából, a melyek állami törvényeinkben is mindinkább határozott kifejezésre jutnak, habár a mint éppen ez a kérdés is mutatja, állami intézményeink sok tekintetben távol vannak még attól, hogy szervezetük és eljárásukból a régi privilegizált egyházi jelleget kiküszöböljék s a felekezeti jogegyenlőség mai rendszerébe minden irányban kifogástalanul és közmegnyugvásra beilleszkdjenek.

Hogy az újabb alkotmányos korszak 33 éve alatt ez a kíváncsi nem teljesülhetett, annak oka az, hogy a felső oktatás gyökeres rendezésének kérdése épen oly régi idő óta vajudik, s pénz, kellő bátorság és öntudatos, határozott irány kitűzése nélkül nem is lesz megoldható a további 33 év alatt sem.

Mostani közoktatásügyi miniszterünk nemes ambíciója, eleven szelleme s a reformok terén tanusított helyes érzéke azonban reménylenünk engedi, hogy e téren is történik talán legközelebb valami. Biztató jelenségnek tekintjük már azt a körülményt is, hogy a miniszter a jogtanítás nehéz kérdésének megoldásába bocsátkozik s e téren hagyományos előítéletekkel nem törődve, jelölte meg a helyes utat, a mely ugy a tudomány- és oktatásügy érdekeinek, mint hazai közviszonyainknak leginkább megfelel. A jogta-

nitás reformjának szerencsés keresztülvitele pedig nagy mértékben meg fogja könnyíteni az egész felső oktatás törvényhozási rendezését s így a theologiai fakultások sorsának eldöntését is.

Ez utóbbi kérdést, a melylyel jelenleg röviden foglalkozni szándékunk, napirendre hozta most a testvér ág. evangélikus egyház. A tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület ugyanis Nyiregyházán mult évi augusztus 9—11 napjain megtartott közgyűlésében a püspök indítványára kimondotta, hogy *egy ág. hitv. ev. theologiai fakultásnak Budapesten a magyar kir. egyetem körében történő szervezését az 1848: 19. és 20. trv. cikkek tolyományának tekinti*, az egyetemes egyházra nézve jogosnak és a tudomány, műveltség és közélet szempontjából szükségesnek tartja s annak most a kir. egyetem rendezésekor államköltségen való felállítását kívánja.

Ez a határozat a többi ág. ev. egyházkerületekkel elfogadás végett közöltetett s az egyház-egyetem közgyűléséhez felterjesztetett. Az egyetemes közgyűlés e határozatot a 4 egyházkerület egyező határozata folytán elfogadta s mielőtt a miniszterhez felterjesztené, a testvér ev. ref. konvent bizottságával leendő együttes tárgyalás végett kiadta. A kérdés tehát ilyen módon a mi egyházunkra nézve is aktuálissá vált, ezzel foglalkoznunk s ebben állást kell foglalnunk, a mire kötelez nem pusztán az a felhívás, amelyet a buzgó indítványozó, *Zelenka Pál* püspök a kérdés történelmi fejlődését s jelen állását megvilágosító füzet kíséretében szétküldött, hanem saját egyházunk közvetlen érdeke is.

Az első általános kérdés, a melylyel tisztába kell jönnünk az, hogy az egyetemek szervezésénél mellőztessék-e egyáltalán a theologiai fakultás, a mint némelyek követelik, a midőn természetesen a budapesti egyetemen is meg kellene szüntetni a fennálló r. kath. theol. fakultást, vagy pedig a theologiai fakultás is bevé-

tessék az egyetemi karok s illetőleg tudomány-csoportok közé. Az előbbi álláspont az absztrakt elmélet álláspontja, mely az állam és egyház teljes szétválasztásából s abból a többé nem igazolható feltevésből indul ki, hogy a theologia nem tudomány. A hol az egyetemi rendszerben ez a felfogás érvényesül, ott a theologia s így a lelkészképzés az állami egyetemek körén kívül, hittani intézetek (seminariumok) vagy legjobb esetben felekezeti egyetemeken történik, a mint azt Ausztriában, Olaszországban, Belgiumban, Orosz- és Franciaországban látjuk; míg ellenben Németországban, Hollandiában, Angliában, főleg a prot. theologia és lelkészképzés legnagyobb részben állami egyetemek körébe van bevonva, mivel a theologiai fakultás — némely egyetemen többféle is — az állami egyetemek konstituens részét képezi.

Hogy melyik rendszernek, melyik felfogásnak adjunk elsőseget a mi viszonyaink között, a felett nem szükséges hosszasan töprendnünk, mert hiszen akár az állam, akár az egyes egyházak, illetőleg felekezetek érdekei szempontjából mérlegeljük a kérdést, minden fontos ok, minden lényeges körülmény arra utal, hogy az állami egyetem köréből a theologiai fakultást ki ne zárjuk.

Ezt követeli a theologiai tudomány érdeke is, mert kétségtelen dolog az, hogy a tudomány,

művelése teljes sikerrel csak az egyetemen, az egyetem által nyújtható előnyök és eszközök útján történhetik. Főleg nagyfontosságú kívánalom ez a protestáns theológiára nézve, melynek létalapja a szabadvizsgálódás elve, a melyre nézve tehát a tudományos kutatás lehetősége nemcsak kizárva nincs, hanem principialis életfeltétel. Épen ezért könnyű belátni azt is, hogy a protestantismus részéről csakugyan nem volna jogosult valami olyanféle aggodalom az állami egyetemeken állítandó prot. theologiai fakultással szemben, hogy az az egyháztól való független helyzetében az egyetemi tanszabadság s a szabad buvárkodás útján az egyház tanaival ellentétbe jöhetne, tehát e miatt elvetendő. Mert az a felfogás, hogy az egyház van az abszolút igazság birtokában, a melyet az a dogmákban formulázott, melyekkel szemben minden kétség és kritika ki van zárva, csak a kath. egyházban érvényesül teljes mértékben, a hol ennél fogva, a mint azt találóan fejti ki egy kiváló német tudós, a professorok kizárólag az egyház szolgálói. Míg ellenben a protestánsoknál, legalább, a mint azt a tudományosság mintaaországaiban, Németországban felfogják, a theologiai egyetemi tanárok első sorban a tudomány szolgálói s csak mint ilyenek szolgálói az egyháznak is. S habár ennek folytán épen nem ritka a konfliktus az egyház és a tudomány igényei

TÁRCA.

Weszprémi István emlékezete.

(Felolvastatt a debreceni „Csokonai Kör“ 1899. nov. 17. ülésén.)

„Mindig nehéz feladat volt egészen új nemzedékre régi történetek elbeszélésével hatni, kivált ha a múltat a jelennel egybekötő kapcsolatok szétszakadtak . . .“

Kem. Zs. id. Szász K. fel. t. eml. b.

M. t. közönség!

A „Csokonai Kör“ azt a kegyeletes célt tűzte ki, hogy Debrecen nevezetes férfiainak emlékezetét felújítja a mai nemzedék előtt. Közművelődésünk körül kifejtett tevékenységében ennél üdvösebb, következményeiben jelentősebb elhatározást alig hozhatott volna. Nemesak azért, mert ezáltal városunk nagyjai iránt tartozó kegyeletét rójja le, amire kulturális szerepe egyenesen elkötelezi, mert hiszen ilyen múltú városnak fejlesztését a hagyományok tisztelete és ápolása nélkül el sem lehet képzelni; nem is azért, mert ezáltal nemzeti művelődésünk történetének nagy épületéhez a téglákat összehordani segít, pedig ez magában is elegendő volna a kitűzött cél magyarázatára. Mindezeknél jelentősebb ez elhatározás azért, mert Debrecen nagyjainak képeiben példákat állít a mai nemzedék elé. Példákat arra nézve, annak a magyarázatára, mi volt az az erő, mely városunkat századokon át Magyarország első városai közé emelte, s a legviszontagságosabb

időkben is folytonosan fejleszteni, anyagilag és erkölcsileg gyarapítani tudta. Példáit azoknak, akik az egyetemes emberi és nemzeti haladás iránti buzgólkodásukat városunk forró szeretetével mindig egyesíteni tudták s teljes tudatában voltak annak a közönséges, de ritkán követett elvnek, hogy az emberiség és saját nemzete iránti tartozását kiki azzal fizeti meg legbecsületesebben, ha a számára kimért szerepkört lelkiismeretesen, tőle telhető odaadással betölteni igyekeznek. És mindezt azért, hogy mi, epigonok, míg egyrésztől tisztelettel és hálával adózunk a nagy ősök nagy erényeinek, egyszersmind lelkesedést is merítsünk ez erények szemléletéből, szent örökség gyanánt reánk hagyott kincseknek tekintsük azokat, melyeknek nemcsak megőrzése, hanem tőlünk telhető gyarapítása is elengedhetetlen kötelességünk, hacsak ama bibliai szolgálóhoz hasonlatosak lenni nem akarunk, a ki a rája bízott talentumot gyümölcsösztetés helyett a földbe ásta el.

Ennek a célnak akar szolgálni az a megemlékezés is, melyet Körünk a mai napra tűzött ki: a *Weszprémi István* emlékezetének felújítása. Hogy a sok jeles közül, akikkel városunk büszkén dicsekedhetik, épen ő rá esett a választás, annak oka az, mert ez az esztendő *Weszprémi István* halálának századik esztendeje. 1799. március 13-án halt meg a férfiú, a ki csaknem 50 éven keresztül Debrecennek élt. Ez a forduló egyenesen felhívja figyelmünket az ő áldásos életének, áldásos munkásságának felidézésére; és ha a kép, melyet róla bemutatni kötelességemmé tétetett, nagyon is vázlatos, az ő teljes nagyságához mérten nagyon is hiányos, halovány lesz: az én erőm elégtelensége mellett szolgáljon mentségemül

között, mindamellett abból sem az egyház, sem az állam érdekeire nézve valódi sérelem nem származik, hanem igenis végtelenül sokat nyer általa a tudomány, a mely fényt vet államra és egyházra egyaránt. Összeütközés esetén az állami hatalom tartja fenn az egyensúlyt a fakultás és egyház, a tudomány és dogmák érdekei között. A protestánsoknál, a mint mondják, a hit nem nyugszik külső auktoritáson s ezért a tant sem lehet erre alapítani. Itt az egyház tana, hite és a fakultások tana között csak a szabad összhangzásnak, de nem az abszolút alárendeltségnek van helye. Mig ellenben a róm. kath. egyházban az absolutisztikus elv uralkodik, mely kizár minden összeütközést, de ezzel egyttal minden szabadságot. A tanszabadság megtagadása a protestantismus végét jelentené, mig a kath. egyház fentartó elve épen ez, mert a mint szintén találóan jegyzik meg, a katolikusoknál a *fegyelemre*, a protestánsoknál a *szabadságra* van az egyház fektetve s mindkettő azon erők által tartatik fenn, a melyekből keletkezett.

A prot. theologiai tudomány szempontjából tehát az állami egyetemen való theol. fakultás felállítása nagyon üdvös és kívánatos volna. Ekkor lehetne csak prot. theologiai tudományosság s tudományos irodalom kifejlődését remélni hazánkban, ha a mint Szöts Farkas is helyesen

mondja, 10—12 jól dotált egyetemi tanár teljes eréjét szentelhetné a theologia művelésének s a lelkészképzésnek, a miről a mostani ref. theologiai akadémiák szegényes ellátása mellett szólni s alig lehet. Egyházunk bajainak egyik főforrása pedig épen abban van, hogy elmaradtunk a tudományban is, a mi hajdan erőnknek főtenyezője volt. S a mi még ennél is nagyobb baj, ennek az elmaradásnak a súlyát sem igen érezzük, sőt azt hisszük, hogy egészen rendben vagyunk erről az oldalról. Tehát a viszonyok javításának legprimitívabb feltétele is hiányzik, t. i. az, hogy ismerjük meg a bajt s érezzük az orvoslás szükségét. Tudnunk kellene pedig, hogy theologiai tanáraink legkiválóbb erői is, kik az egyház meleg szeretetével s kielégíthetlen tudományszomjjal siettek ifjui éveikben az idegen tudomány gazdag forrásainál megerősíteni magukat a magyar prot. egyház és tudomány szolgálatára, a tudományos élet igényeinek mélyen alatta maradó társadalmi és anyagi helyzet nyomása alatt bizonyára keserű lemondással tapasztalják pályájukon elébb-utóbb a tudomány rohanó haladása mellett a versenyfutás kétségbeejtő nehézségeit s a végre is kikerülhetetlen hátramaradás veszedelmét. Nincs miért csodálkozni ekként azon, ha prot. theologiai tudományos irodalmunk épen az utóbbi évtizedekben nem fejlődhetett. Ugyanez a sivár kép tárul

az idő rövidege, mely a nehéz feladat teljesítéséhez rendelkezésekre állott.

Weszprémi élete.

Weszprémi István életét részletesen megírni aligha sikerül valaha; mert a nagy időköz. mely bennünket tőle elválaszt, teljesen lehetetlenné teszi a biographusnak a szóbeli hagyomány felhasználását. Pedig neki is, mint minden nagy hírű férfiúnak, bizonyára sokáig fenmaradt az utána következő ivadéknál emlékezete. Hanem azok, a kik ismerték, már nincsenek, helyét az emlékezetben mások, közelebbi egyének foglalták el s ma hijába kérdeznők meg a legöregebb debreceni polgárt is, felőle biztos adatot még hallomás után sem tudna adni. Marad tehát egyedüli forrásul az írásbeli feljegyzés. S az írásbeli adatok Weszprémi életéről nagyon is szűken emlékeznek. Egykori hirlapokban, levelekben, irodalomtörténeti munkákban találunk róla könyvészeti, irodalmi munkásságára vonatkozó feljegyzéseket; de ha életében végig akarjuk kísérni, ha vizsgálni akarjuk az embert, azokat a rugókat, melyek cselekvésre ösztönözték, erre adatot hiába keresünk. Azoknak az aprólékosoknak látszó cselekedeteknek, melyek létezésüket leginkább a társadalmi érintkezésnek köszönik s melyek jellemünk megítélésére annyira fontosak, Weszprémire nézve nyomát sem találjuk. Csupán életének legfőbb mozzanataira kiterjedő adatok állanak rendelkezésünkre; jellemét ezekből és munkáinak szelleméből kell rekonstruálnunk.

Életének főbb adatai a következők. — Született Weszprém városában, a hasonló nevű vármegye szék-

helyén 1723. év augusztus 13-án. — Atyja *Tsanády István*, anyja nemes *Biró Susánna* volt. Hogy milyen sorsú emberek voltak szülei, arra nézve adatot nem találtam. Egyik életrajzírója szerint (Horányi: Memoria Hungarorum. III. 560. 1777.) atyja „egregius civis, qui 1727. aetatis suae quinto et nonagesimo decessit“, = jeles polgár, a ki 1727., 95 éves korában halt meg; anyja: nobilis matrona. E szerint Weszpréminek atyja nem, csak anyja volt nemes származású. S valószínűleg ez felel meg a valóságnak. Ez az életrajz ugyanis 1777-ben jelent meg s adatait a legnagyobb valószínűséggel maga Weszprémi szolgáltatta. Erre vall azon körülmény is, hogy a legnagyobb pontossággal vannak itt felsorolva munkái s pedig nemesak a megjelentek, hanem a még akkor kéziratban levők is. De ha Horányinak az adatokat nem maga adta volna is Weszprémi, vagy ha azokat Horányi nem helyesen közölte volna: még akkor sem tehető fel a történeti hűség és igazság iránt olyannyira érzékeny tudósról, hogy a helyreigazításra magának alkalmat ne vett volna későbbben megjelent Succincta Biographiájában, a hol épen arra fordít kiváló gondot, hogy a felületes állításokat mindig dokumentumokra támaszkodva megigazítsa. Épen ezen okból halála évében megjelent Luctus Pannoniae c. művének második kiadásában, hol életrajza Horányi után szintén közölve van, tévedésnek kell tekintenünk azt az állítást, hogy atyja is „Nemes Tsanády István“ lett volna. Sajnos, e kérdésre, valamint születési évének kétségtelen megállapítására is a veszprémi reform. egyház anyakönyve felvilágosítást nem adhat. A nevezett egyháznak ugyanis egy 1614-ben kezdődő anyakönyv-

előnkbe prot. akadémiáink más ágaiban is, a melyekről azonban most nem feladatunk szólani.

Hát nem kívánatos és üdvös dolog lenne-e az, hogy ha már mi protestáns egyetemet nem állíthatunk, az állam saját erejéből, saját egyetemén teszi lehetővé a prot. theol. tudomány művelését s a lelkészképzés magasabb egyetemi fokozatát? Még akkor is örömmel kellene fogadnunk ezt a tervet, ha saját theologiai képzésünket is egyetemi színvonalra fejleszthetnők akár a debreczeni egyetem felállítása, akár néhány theologiai akadémiáinknak lényegesen nagyobb mérvű dotálása s filozófiai tanszékekkel való kiegészítése útján.

De nemcsak a protestantismus életfeltételét képező theologiai tudományosság, hanem egyházunknak belső és külső ereje, sulya és jelentősége is kiszámíthatatlan gyarapodást nyerne egy prot. theologiai fakultás által az egyetemen. Az egyház ereje, tevékenységének sikere legnagyobb részben lelkészeinek minőségétől függ. Az egyetemen, különösen az ország fővárosában a tudományos és társadalmi műveltségnek hasonlíthatatlanul magasabb foka szerezhető meg, mint fogyatékos berendezésű s az általános műveltség számos feltételeit nélkülöző környezetben fennálló seminariumban vagy akadémiákon. Ekként lehetővé tételnek, hogy lelkészi pályára készülő ifjaink közül a kiválóbbak magasabb egyetemi

képzésben részesülhessenek s nagyobb társadalmi ügyességet és szélesebb látókört sajátíthassanak el. Minél tanultabb és műveltebb a lelkészi kar, annál nagyobb lesz építő ereje a belső hitélet terén, de annál jelentékenyebb lesz külső sulya és tekintélye is a társadalomban s annál diadalmasabban meg fogja állani helyét abban a nehéz önvédelmi harcban, a melyet az egyház belső és külső ellenségeivel folytatnia kell. Semmi esetre sem szolgálhat a prot. lelkészi állás tekintélyének emelésére az a mostani állapot, hogy az összes tudományos pályák emberei közül egyedül a mi lelkészeink azok, akik pályájukra való kiképzetésüket nem kereshetik a hazai egyetemeken. Mert hiszen az a néhány eset, melyben e hiányt külföldi egyetemek látogatása pótolja, oly kevés, hogy az egészre nézve épen semmi hatással sem lehet.

De közvetlen állami érdekek is ajánlják az állami egyetemen prot. theologiai fakultás létesítését, mert a protestantismusban nevezetes államfentartó erő volt a múltban, mikor az ország függetlenségét s alkotmányát kellett megvédeni, s van a jelenben, a mikor a magyar nemzeti állam kiépítése, az egységes jellegű nemzetté való összeforradás kitartó és következetes munkálása kell, hogy képezze az államélet vezetésének s a magyar nemzeti aspirációknak és törekvéseknek irányadó végczélját. Legtermé-

vében 1716-ról egy hosszabb bejegyzés olvasható,* melyből kitűnik, hogy a veszprémi ref. egyházat 1716. dec. 15-én karhatalommal megszüntették, tanítóját, lelkészét elűzték, vagyont a kath. egyház javára lefoglalták, a reformátusokat a kath. vallásra áttérni kényszerítették s a ki ezt nem tette, el kellett költöznie a városból, vagy pedig tűrni volt kénytelen a folytonos

* Ez a bejegyzés, melyet *Demjén Márton* veszprémi ev. ref. lelkész ur volt szives velem közölni, s mely szomorúan érdekes adat egyházunk azonkori történetéhez, egész terjedelmében a következő:

„1716. dec. 14-én Szentmihályi Mihály nevű szolgabírónak szállásán, itt Veszprémben vármegyei kis gyűlés tartatván, publikáltatott azon királyi parancsolat, melybe a veszprémi reformátusok templomának, paplakának és iskolájának elvétele, az isteniszteletnek félbehagyása, papnak, iskolatanítónak eleresztése, vagy hivatalaikról való lemondása esetébe mint világiaknak itt maradhatása s mindezeknek 15 napok alatt leendő teljesedése megparancsolatik. Ezen parancsolatnak tartalmát gróf Volkra János és püspök még az nap Szentmihályi Mihály és Külley Mihály szolgabírák által *Hosszúfalusi Márton* akkori prédikátor-nak tudtára adta. December 15-én, s így másnap az alumnus deákok számára ételhezóktól mind a nagy mind a kis kapuba oltszedték az ételt, az ételhezókat pedig megverték. Mely rettenetes dolgot Kenessey Péter gróf Czinczendorf Commendánsnak bépanaszolván, értekenyen előadta, hogy még a halálos rabot sem fosztják meg ételétől, még a kirendelt 15 napot sem várják bé, ily törvénytelenség vitetik végbe, — mely előadásra a Commendáns Zádori Mihály nevű akkori prépost utalt, kihez Kenessey Péter szinte elmenvén, mint előbb úgy ez előtt is előadta jövetele okát, melyre a prépost azt felelte: „ám tartsa kegyelmetek őket szabad ha mind pástétommal is a prefigált quindenáig, — de Isten engem úgy segélyen a quindenán túl se napot sem órát nem várok.“ Ez a nap volt az 1717. év ujesztendő napja, melyen a veszprémi reformátusok temploma, paplakja, iskolája végképen és ingyen elfoglaltattak és vallási gya-

zaklatást. Ez időtől fogva a Veszprémben született reformátusokat a szomszéd Vámoson keresztelték egész 1623. július utóljáig, attól kezdve pedig ismét felsőbb rendeletre a reformátusok gyermekeit a veszprémi kath. plébánusnál tartoztak megkereszteltetni. Ebből világos, hogy Veszprémi Istvánt a veszprémi kath. plébános keresztelte meg s az ottani kath. anyakönyvbe

korlatok végképen megszüntettetett. Ezen várbeli második templomában a veszprémi reformátusoknak utolsó Isteniszteletet tartatott 1716. dec. 13-án utoljára prédikált Hosszúfalusi Márton predikátója alapigéjét felvette ap. cselek. XXI. 13 verse alapján „Mit miveltek sirván és az én szívemet kesergetvén: mert én nemcsak megkötöttetni, hanem meghalni is kész vagyok Jerusálemben az Ur Jézusnak nevéért.“

Ily csapás és végső enyészet következvén a veszprémi ref. parochiára és ekklesiára, annak tagjai igen nagy részbe a R. catholica hitre áttértek, némelyek Szentkirály-szabadjára, sokan Vámosra, mások pedig Balaton mellékére elszármaztak, igen kevesen maradtak meg vallásukba és egyszersmind Veszprémben.*

„Ennek tudása végett feljegyzem azon családok neveiket, kik akkor reformátusok lévén *Reatolikussá* lettek u. m. Halasi, Vaszari, Garai, Pacza, Mártonfalvai, Végh, Tessi, Fodor, Szakács, Szente, Fejér, Balassa, Botka, Nádasdi, Rosos, Kapuvári, Boros, Kolmár, Szili, Torma, Bajesi, Anyos, Südi, Pákozdi, Hajnal, Pernyeszi, Girisich, Érsek, Tengerdi, Babai, Galambos, Salamvári, Bajzát, Márki, Simoga, Perczel, Küllei, Csomai, Megyesi, Csik, Battyáni és többek. *Szentkirály* szabadjára átmentek: Tatai, Simon, Cseh, Rosos, *Vámosra* Kajári Kéri, Keresztes, Puskajártó, Végbeli, Váczi, Csomai, Dallos; *Balaton mellé*: Torma, Csók s többek. — Ily zürzavarok, tettleges üldözések között alhatatosak maradtak e következők akkor is reformált, most is azon valláson levők, ugymint: Vincze, Zél, Tamási, Tamassa, Roboz, Pintér, Csák, Pápai, Segesdi, Deveseri, Papp, Szarka, Keresztes, Miklós, Vázsouyi, Szinai, Vetsei, Török, Kenessey, Oroszi, Csirke, Pongrácz, Bajnóczy, Jádi, Csonka, Gombás, Jákói, Lukácsa s többek.“

szetesebb állampolitikai szükség tehát azoknak a tényezőknek erősítése, a melyek e magasztos végcél munkálásában az államnak segítségére vannak s a melyeknek létérdeke — úgy szólván — azonos e tekintetben az államéval. Ilyenek pedig első renden a hazai prot. egyházak, különösen pedig kizárólagos magyarságánál fogva jó és balsorsban egyaránt és egészen a magyar alkotmányos nemzeti állam élethajójához kötött magyar református egyházunk. Ezeket kell tehát állami érdekből is erősíteni. Erősíteni az egyházat s ebben a magyarságot pedig az anyagi és szellemi kultúra segítségével s eszközeivel lehet. Magyar kultúra nélkül nincs magyar nemzet, nincs és nem lesz erős magyar nemzeti állam, de nem lesz erős magyar prot. egyház sem.

Az unalomig beszéltek már erről, de úgy látszik, hogy megszokták azt értelem nélkül való pusztá frázisnak tekinteni. Ezt mutatja alkotmányos életünknek csaknem három évtizede, a mely alatt divattá vált minél kevesebbet tenni a legmagyarabb elem szellemi kiművelése érdekében, a mely szerencsétlen tanügyi politikának kétségkívül az volt a vezető gondolata, hogy a magyarság ugyanis a miénk s megél az a maga emberségéből is. Csak a legutóbbi években vett e tekintetben kedvező fordulatot az országos kulturpolitika iránya; de még ma sem lehetne

állítani, hogy a legjobban és legbővebben a legmagyarabb népelem van ellátva iskolákkal s a szellemi kultúra egyéb feltételeivel. De meg is látszik az eredményen. Nem nehéz észrevenni, hogy *semiben sem haladt a magyar társadalom a rohamos haladás utóbbi évtizedei alatt, oly lassan és oly kevésre, mint a tudományos érzék, a tudomány szükségességének felismerése s a tudomány megbecsülése tekintetében.* Pedig ebben van az általános kulturális színvonal mutatója s épen ez különböztet meg minket és választ el Európa kultur népeitől. Ebbeli hátramaradásunk jellemző sajátja nemcsak a magyar középosztálynak, hanem csekély kivétellel állami és társadalmi életünk vezető elemeinek is. És e tekintetben nincs különbség katolikus és protestáns között. Hiszen az oktatás minden fokozatán vannak még ma is nemcsak a katolikusoknál, hanem a protestánsoknál is tarthatatlan állapotban lévő tanintézetek s bizonyára még holnap is lesznek a nélkül, hogy valami észrevehető nyugtalanságot vagy az orvoslásban való ideges sietséget okozna ez a körülmény közöttünk. Nem volna szabad pedig a prot. gyermekek kiképzésének érdekeit még az autonom iskola kedvéért sem áldozatul ejteni, egyetlenegy ponton sem, mert ennek maga az egyház is kárát vallja, nemcsak a gyermek s a magyar közélet. Mit

van bejegyezve. Fel is kerestem ez iránt a veszprémi kath. plébániát, azonban tudakozódásomra nem csak hiteles tudósítást, de még választ sem kaptam.

Szüleinek azonban vagyonosoknak kellett lenniök, legalább is egészen szegény sorsuak nem lehettek. Erre mutat, hogy már kilenc éves korában Pápán, majd Sopronban és Besztercebányán taníttatta édes anyja. 1741. július 2-án subscribált Debrecenben.* Ettől kezdve itt tanult folytonosan nagyhirű tanárainak teljes megelégedésére.** Ennek bizonyosága az, hogy az iskolában fennálló bizalmi állásokat sorban elnyerte; volt Praeceptor oratoriae (1749), Bibliothecarius (1749—51) és senior 1751. őszétől kezdve. 1752-ben külföldi akadémiákra ment s öt éven át az orvosi tudományokat tanulmányozta több svájci és belga egyetemen és Londonban. Főtartózkodási helye Utrechtben volt, innen rándult át hosszabb-rövidebb időre a nevezetesebb egyetemekre tanulmányozás és ismeretség-szerzés — és a debreceni collegium számára segélygyűjtés végett. Londonban másfél évig tanult, s amellet, hogy az egyetem orvosi karának kedvelt növendéke volt, folytonos érintkezésben állott az angol egyház kiváló képviselőivel, magával a canterbury érsekkel is és magyar református egyházunk akkori siralmas helyzetét, különösen a főiskolánkat épen 1752-ben ért nagy csapást velök megismertetvén őket irántunk kedvező véleményre hangolta

* A collegium anyakönyvében sajátkezű bejegyzése szóról-szóra a következő „*Ego Stephanus Wessprémi Subscribo legibus Ill. Coll. Debrecziniensis Anno 1741. die 2. Julii.*“

** Tanárai voltak: Szilágyi Márton, Szilágyi István, Szilágyi Sámuel, Tabajdi János, Maróthi György, Szathmári István és Hatvani István.

s a ma is meglevő tekintélyes összeget tevő angol alapítványunknak alapját megvetette. Londonban különösen a szülészetet tanulmányozta s erről a londoni egyetem akkori híres tanáráról, William Smellie-től kitűnő külön bizonyítványt is nyert (L. e bizonyítványt Succincta Biogr. IV. 496. lapján). 1756-ban Utrechtben bevégezte orvosi tanulmányait s az akkor szokásos doktori értekezés és „kemény vizsgálatás“ után orvos-doktorrá avatták.

1756. végén haza jött, s miután a helytartó tanács rendeletéből Pozsonyban diplomáját nostrificáltatta 1757-ben, még ugyanazon évben Debrecenben telepedett le, mint gyakorló orvos. Itt és a vidéken hamarosan nagy hírre, közkedveltségre tett szert mint orvos; emellett szakadatlanul munkálkodván irodalmi téren is, csakhamar első rangú tekintély lett itt is s e tekintélyt haláláig megtartotta, sőt folytonosan növelte. Irodalmi munkássága jutalmául 1767-ben Mária Terézia részéről oly kitüntetésben részesült, mely, tekintve az ő buzgó kálvinistaságát, valóban igazi nagy híréről, irodalmi és orvosi tekintélyéről tanúskodik. Midőn ugyanis a „Bába mesterségre tanító könyv“ című fordított műve 1766-ban megjelent, erről a gondos királynő is tudomást szerzett s tudósunkat „egy körös-környül ragyogó gyémántokkal tündöklő, és önnön maga felséges Asszonyunk képével és Symbolumával ékeskedő, aranyláncon függő, drága Emlékeztető Arany-pénzzel“ ajándékozta meg, „melynek ára két ezer forintokra felmégyen“.

Dr. Gulyás István.

(Folyt. köv.)

várjunk ily viszonyok között az ifjúságtól, a mely a társadami közfelfogás hatása alatt igen csekély kivétellel általában véve nagyon kevés tudományos hajlamot árul el, mert hiszen látja, hogy tudomány nélkül is meg lehet élni és uralkodni, s a tudomány nem is valami rangbeli dolog.

A protestáns papság nagy hatalom ma is hazafisága és felvilágosodottsága által, minden igénytelensége mellett is. Fokoznunk kell hatalmát anyagi jóllétének biztosítása s tudományos és társadalmi műveltségének emelése által, mert ezt kívánja nemcsak az egyház, hanem a haza érdeke is. Az anyagi rendezés már munkába van véve, habár ezzel is csak épen a kezdet kezdetén vagyunk. A szellemi, a tudományos haladás egyik fontos tényezője pedig épen a prot. theologiai fakultás szervezése lenne az egyetemen.

Messzire vezettek gondolataink a felvetett azon alapkérdéstől, hogy theologiai fakultásokkal szervezzük-e az állami egyetemeket, vagy azok nélkül. De szolgáljon mentségül az a körülmény, hogy e kérdés igen sok más kérdéssel van szoros kapcsolatban, a melyek egy részét, ha ki nem merithettük is, de legalább érintenünk kellett. Ha azonban messze elkalandoztunk is, megvan az a vigasztalásunk, hogy annál több okra volt alkalmunk rámutatni, a mely támogatására szolgál álláspontunknak.

De az érdemleges okokon kívül hivatkozhatunk külső okokra, tekintélyekre is. Legkivállobb kulturpolitikuskaink, irányadó vezetői a magyar oktatásügynek, nyilatkoztak a theologiai fakultások szükségessége mellett s azt gyakorlatilag is érvényesíteni törekedtek. Báró *Eötvös József* Magyarország nagyemlékü közokt. minisztere, *Berzeviczy Albert* volt közokt. államtitkár, *Wlassics Gyula* mostani miniszterünk s *Zsilinszky Mihály* államtitkár részint törvényjavaslatokban, részint hivatalos nyilatkozataikban, részint pedig publicisztikai dolgozatokban ismerték el annak szükségét, hogy az egyetemeken theologiai fakultások is létesíttessenek.

Erről s még némely más idetartozó kérdéstről röviden a következő alkalommal kívánunk szólni.

Bacsoni Lajos.

TANÜGY.

Az új tanterv életbeléptetése.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1899. 88.228. sz. a. a gymn. tanterv folytatólagos végrehajtása tárgyában következőket rendeli:

1900/1. tanév:

Az I—III. osztályban az új tanterv alkalmazandó, de a III. osztály földrajzi anyagának a) része (Amerika és Ausztrália) csak rövid ismétlés alakjában tárgyalandó.

A IV—VIII. osztályokban a régi tanterv marad érvényben azzal az eltéréssel, hogy az V. osztály tanulói az írásművek szerkesztésének általános szabályai mellett a prózai műfajok elméletét (rhetorikát) is fogják tanulni.

1901/2 tanév:

Az I—VI. osztályokban az új tanterv alkalmazandó a következő átmeneti intézkedésekkel:

1. a történelemből az V. osztályban a császárság megalapításától — Amerika felfedezéséig terjedő időszak, a VI. osztályban pedig az Amerika felfedezésétől 1648-ig terjedő kor (utóbbi a rendesnél bővebben) tárgyalandó, a régi tanterv szellemében és a meglévő tankönyvek alapján;

2. a természettanból a VI. osztály tanulói állattant tanulnak.

A VII. és VIII. osztályban a régi tanterv marad érvényben.

1902/3 tanév:

Az I—VIII. osztályokban az új tanterv alkalmazandó, a következő átmeneti intézkedésekkel:

1. A magyar irodalom-történet a VIII. osztályban még a régi tanterv szerint tárgyalandó.

2. A történelemből a VI. osztályban az Amerika felfedezésétől 1648-ig terjedő kor tárgyalandó (a rendesnél bővebben).

3. A természettanból a VI. osztály tanulói heti 3 órában, növénytant tanulnak.

4. A görög nyelv helyett választható tárgy rajzi részből a VIII. osztály tanulói még a régi tanterv szerint ábrázoló geometriát tanulnak.

Az 1903/4-ik tanévben az új tanterv minden változtatás nélkül valamennyi osztályban alkalmazandó.

A most említett átmeneti intézkedések közlése mellett még a következőkre figyelmezteti a kir. főigazgatóságot és a tanári testületeket:

1. Amennyiben egyes tárgyaknak egyes kisebb részletei az új tantervekben másnemű elhelyezést nyertek (pl. a német nyelv és irodalomban), a tanári testületek feladata lesz, hogy e kisebb eltéréseket, melyek minden átmenet alkalmával elmaradhatlanok, a módszeres értekezleteken kellően kiegyenlítsék.

2. Az egyetemes történetnek V. és VI. osztályu anyaga az, mely az új tantervek értelmében teljesen eltérő tárgyalást kíván. Erre való tekintettel a fennebbiekben úgy intézkedtem, hogy az átmenet még az 1901/2. tanévben is a régi tanterv szellemében s a mostani tankönyvek szerint történjék. Ezen intézkedésem célja az, hogy a tankönyvíróknak időt engedjek a szükséges tankönyvek megírására, miért is a jelzett osztályok történelmi anyagára vonatkozó új tankönyvek 1902. évi szeptember hó 1-je előtt semmiesetre se lesznek használatba vehetők.

3. A tanári karok ne csak azon osztályokra ügyeljenek, melyekben az új tantervek első ízben életbe lépnek hanem tartsák szem előtt az új tantervek majdani alkalmazását is. Így például az 1900/1-ik tanévben a reáliskola V. osztályában a chemia tanárának úgy kell eljárnia, hogy a régi tanterv anyagát az új tervek VI. osztályu anyagához már előzetesen hozzáigazítsa, azaz: a később is előforduló részeket összevonja,

vagy mellőzze, illetőleg az átmenethez megkivánt ki-egészítéseket előlegezze stb.

4. Amennyiben a királyi főigazgatóság vezetése alatt nem magyar tannyelvű középiskola is volna, ennek tanári kara a speciális viszonyokra való tekintettel, a szükséghez képest külön átmeneti tantervet állapítson meg, melynek elbírálását és jóváhagyását a királyi főigazgatóságra bizza.

Erről a királyi főigazgatóságot további intézkedés végett azzal értesíti, hogy jelen rendelkezései az új tantervek-kivánta játék-délutánokra nem terjednek ki, mert ezekre nézve legközelebb külön fog intézkedni.

KÖZÉLETÜNK.

A század vége

kérdését nagyon helyeslem, hogy felvetette e lap is, mint komoly egyházi lap, nemcsak azért mert ezt a pogány idôt, — mely már csak azért is pogány, hogy nem mutatja be magát és nem mondja meg, hogy ekkor s ekkor születtem, mi szépen lefoglaltuk magunknak, elkereszteltük; hanem azért, mert egyházi lapjaink élén tudós férfiak állnak. Ime ma is két tudósunk vitatkozik felette ezen lapban. Vitatkozzanak is, ha még eddig, 18 századon keresztül, mert minden század végével tengeri kigyóként felmerült ez a kérdés, nem bírták eldönteni. Ezek közül az egyik arithmetice, a másik chronologie akarja eldönteni s különböző eredményhez vezetnek. Pedig bármelyik uton haladjunk is, ha számítunk, matematikával van dolgunk, melynek kétszerkettője, mindig négy volt s az is marad. Eröss L. ugyan azt mondja, hogy találkozott ő egy olyan atyafival, akinek a 2×2 csak három volt, s ezzel akarja ő Bacsoni L. barátját megkinálni, amidőn az ő álláspontja szerint, minden 100 frtjából levonatna a pénztárossal egy-egy frtot. B. meg azt hiszem, hogy azt mondja, hogy ő ebben az esetben szeretné, ha a pénztáros az E. álláspontja szerint fizetné ki, mert akkor ő minden százhoz kapna egy-egy frtot. Tehát a 2×2 , mely mindig négy, amott 3 és itt 5.

Dehát ne játszunk a számokkal, mert azokkal játszani nem is lehet. Igaz, hogy azokban, téves elhelyezés-knél fogva, sokszor megcsalatozunk. Ha jól vannak elhelyezve s a számításban mégis tévedünk, a mi hibánk, de ha rosszul vannak elhelyezve, azé, aki elhelyezte. A f. évet is az 1800-as évekhez számítani, melyre B. is rámutat s én is megírtam már egy napi lapba küldött e tárgyról írt cikkemben, a legnagyobb abszurdum, mit egy gyermek sem hisz el, de ne is higgye. E. tartson — de ne tartson — a dánusokkal, kik így, és ily gyarlóan állapították azt meg, mi B.-val, — a pápa lutheránuskodik, mert ez év végét is meginnepli, — és Vilmossal vagyunk és legyünk mindnyájan, kik azt tartjuk s hogy úgy is van, mindjárt kimutatjuk itt, hogy a 20-ik század ez évvel kezdődött meg. *Abban igazuk van Erösséknek, hogy a század hol és mivel végződik, csak abban nincs, hogy mikor, — mert már el is végződött.* Én hát el is parentáltam, annak rendje s módja szerint és az ujat megnyitottam, mely különben is megnyílt. Ne vegyék hát el ezt az évet is tőlünk, illetőleg a 20-ik századtól ezt a csecsemő évét, mert ebben meg a góbéknak van igazuk. Tanítani kellene ezt nemcsak az I-ső gimn. osztályban, mert így könnyen elfelejtik; hanem minden osztályon keresztül s az érettségien felkérdeni.

Abban látom én a bajt, mely a különböző fel-

fogásoknak szülőanyja e kérdésben, hogy a naptár év-számát nézve, azt mondjuk, ebben az évben vagyunk, ebbe az évbe irunk. Pedig a világerő sem, — az már elmúlt. Az 1900. év napjait átgázoltuk a múlt évben s így lett most már meg ez az évünk. Irni se jól irunk, hogy 1900-ik év jan. ez s ez napja. stb. Hanem úgy kellene, hogy 1900 év és ez s ez a hónap ez s ez napja. Vagy, mi szerintem a leghelyesebb lenne, a naptárak első rovatának annak kellene lenni, melybe a napok az év végéig — 365 nap — lennének sorszámban lenyomatva. Az első nap szám felibe odanyomatnám mint áthozatot, hogy 1900 év és az utolsó, a 365 nap, 5 óra, 48 p. és 47 mp. alá — mint a naplóknál szoktuk — átvitelként ezt: 1901 s így tovább.

A szám törvénye az, hogy minden szám záró természettel bír. Addig ki nem mondhatom, vagy irhatom az 1-et, 2-töt stb., akár +, akár — jelentőséggel bírjon is, míg az az egység, melyet képvisel, meg nincs, A 0-s számok számuknál fogva, a hányan vannak, a tizedeket (10) századokat (100) ezredek (1000) stb. zárják le, tehát azok, akkor már megvannak, meg kell lenniök, mihelyt leirtuk. Nézzük csak az óránkat, a leg-pontosabb chronometerünket. Az azon levő körvonalat átszelik az óraszámok. Mikor van rajta pl. 1 óra? mikor a tizenkettő után elmulik 60 perc, akkor már 1 óra van és nem akkor lépünk bele, a 10-nél megvan a tiz stb. Ha lépéssel mérünk meg bizonyos térséget, mikor egyet lépünk, az már a hátunk megett van, a tiznél a tiz van ott és a többi. Így van már az 1900 év is a hátunk megett s beléptünk az 1901-be. Adja Isten, hogy Eröss és Baconi jeleseink sokat, sokat hagyjanak el e században a poros hátuk mögé, hogy sokáig, az emberi kor legmagasb határáig porolgathassák egymást. Én szívemből kívánom.

Szamos-Dob, 1900. év s jan. 6.

Lénárd István.

KÖNYVISMERTETÉS.

A fejlődés jellemzése a héber poesisban.

(Mutatvány Vá Sarahelyi Zsigmond új-bánovcei ref. lelkésznek „Példák a héber költészet termékeiből“ c. sajtó alatt levő művéből.)

A héber költészet jelleme a héber bölcsészet jellemében leli magyarázatát és méltányos meghatározását. Lássuk azért a héber poesist az ó-szövetségi bölcsészet világánál.

Nem csekély tévedés volna a zsidó bölcselőket úgy tekinteni, mint a kik a vallás intézményeiben kellő megnyugvást nem találtak, s a törvény tradícióival szakítottak, átadva magukat egy mindentől független eszmekör ingadozó s őket mégis kizárólag mozgó kérdéseinek, megfejtést sürgető talányainak. Eppen ellenkezőleg. Azok a bölcselők, akik a *Példabeszédekben*, némely *Zsoltároknak*, *Jób* könyvében és a *Predikátorban* hallatják szavakat, épen a csufolódók ellen és azok ellenében állnak sorompóba, akik szabadelvű álláspontjuk színe alatt hamis tudományt plántálnak a kijelentett igazság helyébe s vallásbeli közömbösséget oltanak a nép szellemébe. ¹ Ez a bölcsélet egészen sajátságos, mondhatni alapjában zsidós. E bölcséletet vallás-erkölcstani tervszerűség, következetesség és célszerűség jellemzik. Az ő bölcséletük a kutatás nagy

¹ V. ö. „Die Biblischen Altertümer“ von Adolf Kinzler S. 292 S. 435.

problemáinak területét saját szerűen disztinyálja s benne meglepően elkülöníti az istenit az emberitől. A philosophia szokásos problémájával, a *honnán hová* kérdéssel a zsidó bölcsélet a maga módja és célja szerint bánik el, miként mindnyájan tudjuk. A világot vizsgálja ő is, de nem kutatja a honnant, mert ez már isteni művellettel megoldott rejtély, hanem annál inkább keresi a másikat: a *hová* kérdését, amelynek tudás és cselekvés által megoldása már emberi rendeltetés. A világban különben is a rejtélyek egész láncolatának megfejtését, csodaszzerű bölcs megoldását látja az ó-szövetségi bölcsélet. A teremtett világ hát ő előtte nem rejtély gyanánt áll, hanem minden problémák élő, nyilván szóló hangos magyarázatául, melynek nyílt értelme végképp kizár minden kutatást, minden speculációt. A világ rendében, épp úgy mint az emberi életben: tervszerűség, célratörő bölcsesség érvényesül mindenütt, sőt ez egységes célratörés hatalma kiáltólag int. ¹ E bölcsélet szemei előtt semmi se tisztább és semmi se világosabb, mint az a meggyőződés, hogy a világ épen-séggel nem a véletlen hatalmából egybekavart anyag-halmaz, hanem mindenek felett egy magas értelem uralg terv és cél szerint és így sem az egyedeknek, sem a nemzeteknek élete nem a vak esettől avagy emberi szeszély és szenvedély önkényétől függő, nem is a kegyetlen Végzet játékanak kitett jelenség. Mindent Jehova alkotott a maga célja szerint, még az istentelent, a gonoszt is ő szerze a kárhozát napjára, az ítélet tárgyául. ² A magasak felett egy *magasabb* örökös, végül mindnyájok fölött a *legmagasabb*. ³

De mivel a mindennapi tapasztalat szerint sok olyan visszás jelenség is észlelhető, mely eme hittani jellemű philosophiának legalább látszólag ellene mond, sőt ellene bizonyít, elannyira, hogy még az Istenben bízó lelkek is a kétely és ingadozás örvényébe sodor-tathatnak: a zsidó bölcsélet hívei nem késlekednek következetes elméletüket az élet látható visszasságainak, szövevényes ellenmondásainak és bántó fonákságainak kiegyenlítésére latba vetni és érvényesíteni. Nyugodt szemlélődéssel hatolnak be az életnek sokszor mostoha és megrázó ellenmondásaiba, a kietlen valónak látszólag kuszált viszonyaiba ⁴, de ama jószándékú törekvéssel, hogy az emberi életet és rendeltetést átható erkölcsi törvénynek vezérfonalát ott is fölmutassák, előtárlják a megnyugtató harmoniát és erkölcsi egyensúlyt ama vigasztaló végső igazság elégtételt nyújtó erejével, hogy a valódi szerencsének, boldogulásnak föltétele és mértéke végre is az isteni akarat és igazság. ⁵

Ugyanazért amit Izrael bölcselőinél találunk, nem pusztá philosophia, hanem egyszersmind életbölcsesség, mely egyfelől a legmélyebb vallásosságban gyökerezik, másfelől a legszélesebb körű tapasztalat levegőjében sarjadozik és törtet magasba. Ha az ily természetű bölcsélet aztán a költészet jellemére döntő hatású volt, az könnyen érthető, sőt elmaradhatlan következésnek is tekinthető. És a költészet jellege valóban e hatás alatt képződött.

Miként más régi népeknél, a zsidóknál is ott találjuk a poesist történetüknek legelső kezdetén, de már a fejlődés megindulásában és folyamatában nagyon is eltérő jelenségek következnek. A héber poesis nem

oly gazdag és nem oly sokoldalú, mint p. o. a görögöké, de magasztos egyszerűségében, természetességében és kristálytisztá világosságában felülmulja azt. ¹ Természetes egyszerűségében mit sem tud a művészet külső kellemeiről. Ez a csodálatos egyszerűség, ez a művészivel és külső bájjal nem törődő szabadság azonban csak ott lakozhatik, hol a külső eszmék oly nagyok, oly magasztosak és lélekteljesek, hogy egyszerű fenségükben bátran megmaradhatnak, sőt fenséges egyszerűségükből ki se léphetnek. Itt a tartalom magasságának ereje és érzete tulemeli a költőt a formákon, jóval felül a művészet pipereszeréin. Itt a költemény nem egyéb, mint az ihletnek visszhangja, válasz a magasztos jelenésre. Ámbár vannak nyomai annak is, hogy a költészet más területekre, még a köznapi, sőt a legprózaibb élet viszonyaira is kiterjedt, mint ezt ilyenmü darabok tanúsítják. ² Sőt ezt maga a fejlődés törvénye is megköveteli, mert hiszen kizárólag egy természetű, mindig egy téren mozgó költészet valójában ki sem fejlődhetnék: mindazáltal az ős héberköltés megmaradt a maga eredeti, ugyszólván életelemenél, főfeladata szolgálatánál: az Isten országa nagy igazságainak tolmácsolásában. Hogy az a világnézet, mely a zsidó bölcsészettől átlengi sőt jellemzi, az egész nemzeti kulturának sulypontjává lön s magára a költészetre is egész nyomatékoságával és irányzó erejével ránehezül: az oly természetes következés, mely bizonyításra nem szorul, magából a fejlődés mentéből közvetlenül szem elé tárul.

A lyrai mű, vagyis a *dal* a költészetnek azon első megnyilatkozása, melylyel majdnem minden népnél először, mondhatni a kultura első hírmondójaként találkozzunk. Egy nagy, csodás esemény megragadja a dalnokot, ki a nagy eseményt dalban részletesen elbeszéli: és előttünk áll az elbeszélő mű, az eposz, vagyis a hősköltemény. Mivel az ily dalban elbeszelt nagy esemény nem csupán magánszemélyek sorsát, de egy egy nemzet életét érdekli, s a dalba fűzött ősmondák a ködbe vont történeti nyomokat helyettesítik: az eposz egyuttal a nemzeti történetírásnak zsenge gyümölcse is, sőt kutfeje, néha a legősibb jogi források egyike is. ³

(Vége köv.)

IRODALOM.

Liturgiai apróságok. Közrebocsátja Mátészalkai Gál Péter, az Urnak a sárközi reformált egyházban méltatlan szolgája, Szatmárt, nyomtatott a „Szabadsajtó” Könyvnyomdájában. Ára fűzve 3 korona. Mindenesetre figyelemre méltó jelenség. Egyházi irodalmunk mezején e mű, mikor a tulajdoképeni liturgikumok területén olyan igen kevés a ma kihivatottak száma, kik enemü elmetermeikkel napvilág elé lépnek. Gál Péter

¹ Kinzler szavai idézett művében.

² Ámos VI. 5. Ésaiás V. 12.

³ Így emelkedett p. o. jogforrás tekintélyére, sőt törvény erejére Homerosz Eposza, mely néha a vitás kérdésekben döntő hatalmat is gyakorolt. Érdekes példa erre a Megara és Athene között Salamis hovátartozása kérdésében támadt pör, mely alkalmal az atheneiek jogtétel gyanánt idézték Megara ellen az Iliasz II. énekéből az 557-ik és 558-ik sort, hol az mondatik, hogy: „Ajász tizenkét hajót vitt Szalamiszból s oda állítá őket, hol az atheneiek hadirendei álltak”, mely alapon Salamis birtoka tényleg Athene részére ítéltetett. A régi dialektika mesterei, köztük Arisztoteles is tanították, hogy a régi költőkre hivatkozás némely vitás esetekben döntő sulylyal is bírhat. L. Aristot. Rhet. I. K. XV. R.

¹ Zsolt. XIX. ben.

² Péld. XI. 4.

³ L. Kinzler idézett műv. 485. l.

⁴ P o, *Jób* és a *Préd.* könyve.

⁵ Ily szelleműnek tekintik főként *Jób* könyvét, melyet *drámai tankölteménynek* is minősítenek.

vette erre nézve magának a bátorságot, amelyet illendő dolog méltólag el is ismernünk. Művét, mely 196 lapra terjed, Ujfalussy Mihály nyugalomra lépett főispánnak, a Nagybányai ref. egyházmegye tiszteletbeli örökös díszgondnokának ajánlja, mint a ki lehetővé tette az „Apróságok“ megjelentését. Az előszó után a 7—26 lapokon keresztelesei, a 27—48 lapokon konfirmációi, a 49—108 lapokon úrvacsoraosztási, a 109—172 lapokon esketési, a 173—191. lapokon temetési, beszédek és imádságok vannak, végre a 191—194. lapokon 3, versben írott Templomi imádság foglaltatik e kötetben. Nem tartozom azon bírálók sorába, kik az írókat mindenáron el akarják kedvetleníteni, vissza akarják őket a nyilvános küzdőter porondjától riasztani. Mint fentebb is mondtam. becsülöm a szerző bátorságát, s szívesen kiemelem művéből azt is, hogy igen sok jó gondolat, termékeny eszme található abban, úgy hogy e beszédek és imádságok közül a legtöbben ott él a Léleknek ama lehelete, mely Istenhez emelvén az embert, építi is őt a lelki életben. Ámde nem szabad elhallgatnom, hogy szerzőnek rendkívül rossz, nyakatekert irányja van, melynek nyűgéből lelke legmagasabb szárnyalásai közben sem tud megszabadulni. Szereti a felesavart mondatokat, és a nagyon rossz képzésű szavakat, amely utóbbiak közül csak az általa különös előszeretettel használt „résztvény“ szót emelem ki. Egy württembergi házaspár gyermekének keresztelese alkalmával német-nyelven tartja az ágendát, megjegyezvén, hogy a megáldást önmaga írta. No hát ezt nekie, ha már csakugyan kiadta, okvetlenül át kellett volna nézetnie és ki kellett volna javíttatnia valamely, németül tudó emberrel, mert Schiller és Göthe okvetlenül megfordultak sirjokban, ha eljutott fülökbe a szerző német megáldása. Nem akarok tréfát üzni szerző jóakaratu törekvéséből, azért csak annyit, hogy én meglehetősen tudok németül, de csak úgy távolról sejtem, hogy mit is akar hát a szerző tulajdonképen mondani? Ugyan mire való volt e dolgot is fölvenni az „Apróságok“ közé?! Nem megyek be részletekbe, mert igazán mondom, nem akarom a szerzőt bántani. Irónak ő nem termett, a mi még a legkisebb baj, mert hiszen a nélkül is lehet igen kitünő lelkész, s minden tekintetben jóra való ember. Ha valaki az ilyen műveket nem azzal a gondolattal veszi meg, hogy azokat szószerint használja, hanem hogy a mű gondolatait a saját lelke által szeretett ruhákba átöltöztesse: az ilyen embernek, — s vajha mindenki ilyen volna — nyugodt lélekkel ajánlom Gál Péter Liturgiai Apróságait.

Csiky Lajos.

Előfizetési felhívás. Az alábbi előfizetési felhívást, mit érdekes és fontos voltánál fogva egész terjedelmében közlünk, különösen ajánljuk olvasóink figyelmébe. Nagyon szép, hogy egyesek így buzgólkodnak egy korszerű „*Temetési Énektár*“ létrehozásán, de szerintünk mégis az volna a legkívánatosabb, ha ez nem magán vállalkozás gyümölcseként jönne létre, hanem az egyetemes magyar ev. ref. egyház alkotná meg s tenné egyetemesen kötelezővé. Egyes hivatottak buzgó munkája bizonyosan elősegíti e célt s azért újra ajánljuk a következő felhívást:

„Már gyakorló lelkész koromban sajnosan éreztem egy, a prot. isteni tiszteleti elvnek s a mai fejlettebb izlésnek és a célszerűségnek is megfelelő „*Temetési Énektár*“ hiányát. Ez a hiány azóta nemcsak nem kevesbedett, hanem még növekedett; sőt nálunk, tiszáninnenieknel az az állapot is bekövetkezett, hogy „*Temetési Énektár*“ vagy egyáltalán nem kapható, vagy ha

kapható is, azzal sem az énekvezérek, sem a hitsorsosok nincsenek megelégedve. A testvér egyházkerületek enmű gyűjteményei szintén sok kívánni valót hagynak fenn és így azok megszerzése és használása se visz közelebb a kívánatos célhoz: temetési szertartásunk bensőbbé, meghatóbbá tételéhez, különösen pedig ahhoz, hogy a temetésen megjelent gyülekezet is énekeljen.

Ily körülmények közt, inkább az egyházam iránt való természetes szeretettől, mintsem a verselési kedvtől ösztönözötve, elhatároztam, hogy ha már más nem vállalkozik erre a munkára: Isten segítségének reményében megpróbálom egy jobb irányu „*Temetési Énektár*“ összeállítását. A gyűjtemény, — Istennek hála! — ma már készen van, s azt most, előfizetés útján kiadni szándékozom.

Tájékozásul megjegyzem, hogy „*Temetési Énektár*“ am összeállításában a már említett cél mellett leginkább két elv vezérelt. Az egyik az, hogy a mi temetési szertartásunknál kevés, de lehetőleg jó dallamra és szövegre van szükség. A másik az, hogy a gyűjtemény mégis minden körülmények közt használható legyen. Mert nálunk nem a kántor, hanem a gyülekezet énekel, vagy legalább ennek kell énekelnie; ez pedig csak úgy érhető el, ha ösmerős, szinte a vérebe átment dallamokkal és kevés, de szinte csalogató szövegekkel sietünk a segítségére. Aztán a temetési ének feladata sem az, hogy az előfordult szomorú esetet ad hominem kikrónikázza, vagy mint a legtöbbször, kizarrikaturázza; nem is az, hogy bucsúztasson s a halottat szavaltassa: hanem az, hogy alkalmas legyen a temető gyülekezet fájdalmas és részvéttel teljes, önmagát és másokat is megnyugtató, felemelni igyekvő, egyszóval: **vallásos** hangulatának a kifejezésére. E végből az énekeknek egy szigorúan megállapított **általános színvonalon** alól sohasem szabad alábbszállniok; a különös, a specialis pedig legyen a temető lelkész gondjára, izlésére és tapintatára támasztva.

Gyűjteményem **tartalma** különben egy pár zsol-tárátírásból (XC. CIL.) több régi, különösen a tiszáninnen és erdélyi kerületben használt ének átdolgozásából, Nt. Fejes István úr kilenc énekéből, néhány más szerző után alakított és több, egészen eredeti énekből áll. Az énekek átlag három versszakúak; több versszakúak csak a rövidebb dallamuaknál, az úti énekeknel s egy pár, kivételes esetén vannak alkalmazva. Dallamaik, egy pár eredeti kivételével, a legszokottabb temetési dallamok, de ezek közül éppenezért csak azokat nyomatom ki, a melyek „*Énekes könyvünkben*“ elő nem fordulnak.

A gyűjtemény **beosztása és terjedelme** ez: **Általános Rész.** I. Templomban: Kezdőének (felálló): 1. Főének: 8. II. Koporsónál: 12. III. Utóének: 12. IV. Úton: 6. V. Sírnál: 14. **Alkalmazott Rész.** I. Gyermekek felett: 6. II. Ifjak felett: 4. III. családfők felett: 4. IV. Öregek felett: 4. **Függelék.** Virasztók éneke: 1. Koporsóba tételkor: 3. Véletlen nagy megrendítő esetben: 1. Nagy halott felett: 1. Lelkész felett: 1. Tanító felett: 1. Összeesen tehát mintegy 78—80 ének. Tizenhárom éves lelkézi gyakorlatom és tapasztalásom szerint alig tudok elgondolni oly esetet, a melyre az én „*Temetési Énektár*“, am használható éneket ne nyujtana, kivált ha szem elől nem tévesztjük azt a szabályt, hogy **lehetőleg mindig általános tartalmu éneket énekeljünk.**

A mi a **kiállítást** illeti: a „*Temetési Énektár*“ verssorsos alakban, tehát a költemények módjára lesz nyomtatva s az egész munka mintegy öt, kisnyolcadrétü

ívre fog terjedni, hogy a füzet zsebben is hordozható legyen. Jó papírosról és csinos kiállításról gondoskodom. *Egy füzet előfizetési ára egy Korona*, mely 1900 évi január 25-ig postautalványon hozzám küldendő meg s a melyért a füzetet u. e. évi február hóban portómentesen küldöm meg az előfizetőknek. A bolti ár mindenesetre magasabb leend.

Sárospatak, 1900. évi január hó 3-ikán.

Novák Lajos, theol. tanár és főiskolai lelkész.

Andaházi Szilágyi Mihály Debreczenben nevelőintézeti alapító rokonságának és a Nadányi családnak leszármazási táblái. A tiszántuli ev. ref. egyh. kerület 1897. évi októberi közgyűlése 456 sz. határozata s anyakönyvi kivonatok, családi értesítők, följegyzések és több családi gyűlés tárgyalásai alapján összeállította *Csiky Lajos*, Andaházi Szilágyi intézeti gondnok. Csokonai nyomda Debreczenben 1899. Nagy ívrét 11 tábla. Nagy szorgalommal és sok utánjárással összeállított mű, a mely a mai napig a legpompásabban tájékoztat a nagynevű alapító összes rokonságáról és a Nadányi család genealogiájáról. Hogy mily nagy munka ez, abból is megítélhető, hogy a betürendes tárgymutató szerint nem kevesebb, mint 864 név fordul elő benne. Utbaigazító hasznos mű is az Andaházi Szilágyi intézetbe való fölvételt illetőleg, a mely czél hozta is létre. Előnye, hogy gyorsan és könnyen lehet áttekinteni s a betürendes tárgymutató segélyével a keresett egyént megtalálni. A személyek mellett ritkán találunk évszámot; a jelzett czélből ugyan ez szükségtelen, de ha erre is súlyt fektetett volna a nagyszorgalmu összeállító, azzal kétségtelenül növelte volna műve becsét. A munkát a Csokonai nyomda állította ki izlésesen, sőt fényesen.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek. Ausztria.** A bécsi község tanács ellen Brunner városatyja által emelt panaszra az osztrák közigazgatási bíróság megsemmisítette azt a határozatot, a melyet a bécsi község tanács egy fölveendő templomépítési kölcsönbe, előlegképen fizetendő két millió frtnyi járulékra vonatkozólag hozott. A bíróság ezt a határozatot törvénytelennek nyilvánította, mert nem katolikusoknak katolikus templomok építési költségeinek fedezésére való megadóztatása még előleg alakjában s még akkor is törvényellenes és megengedhetlen, ha ez a megadóztatás az államkormányval kötött compromissumon alapszik. — **A lipcsei egyetem** philosophiai szakára az elhunyt *Socin* utódjául a berlini keleti seminarium titkárát *dr. Fischer Agostor* hívták meg a keleti nyelvek egyik tanszékére. — **A tábori lelkészek ügye a delegációban.** A Bécsben most folyó delegacionális tárgyalások alkalmával a hadügyi albizottság előadója Münnich Aurél rámutatott arra, hogy a protestáns katonai lelkészek helyzete mily mostoha a katolikus lelkészek helyzetével szemben. Római katolikus tábori lelkész 142 van, protestáns, felekezetenként, 4—4; pedig a katolikus és a protestáns vallások arányának száma a hadseregben 7:1. A katolikus pap hivatát hónaponként meglátogathatja, a nyolc protestáns lelkészre nézve ez fizikai lehetetlen, sőt, pedig kívánatos volna. E mellett a protestánslelkész nincs egyenlő rangon a katolikkal, sőt a

protestáns a nyolczadik rangosztályon felül nem juthat. Az sem méltányos, hogy protestáns egyházi ügyekben is a katolikus tábori püspök döntsön. A kath. tábori lelkészek évi költségvetése 700 ezer frt, a protestánsoké pedig 14.800 frt, végül követelte, hogy a prot. tábori lelkészek fizetése emeltessék. *Krieghammer* báró hadügyminiszter kijelentette, hogy a nem katolikusok részére külön referensi állás szervezése ellen nincs kifogása. *Szilágyi Dezső* a prot. katonai lelkészek számának szaporítását sürgette. Örülünk, hogy végre kezdik belátni azt a hátrazoritást és aránytalan egyenlőtlenséget a melyben a prot. tábori lelkészek a katolikusokkal szemben vannak. — **Adományok.** A kollégiumi classika-philologiai muzeumra ujabban adakoztak: 10 év előtt érettségi vizsgát tett volt főiskolai tanulók 46 koronát, *dr. Engel Ignác*, debreczeni orvos 30 koronát. — **A H.-Dorogon** építendő ev. ref. templomra a kollégium gymn. tanárai és növendékei maguk között 75 korona 26 fillért gyűjtöttek.

— **Ujabb kongrua-küldemény.** A vallás- és közoktatásügyi miniszter egyházkerületünk lelkészi illetményeinek 1200 koronáig való kiegészítése végett ujabban a következő összegeket utalványozta: „Lánczi Béla Déda 322 kor. 78 fill. Balogh István Kiskölc 30 kor. 92 fill. Melegh Albert Kőszegremete 31 kor. 50 fill. Bottyán Pál Lázári 273 kor. 43 fill. Szabó János Loránt-háza 31 kor. 13 fill. Bartók Károly Patóháza 459 kor. 73 fill. Balajti Károly Szamoskóród 627 kor. 96 fill. Dobos József Uszka 452 kor. 86 fill. Bodnár János Kak-Szentmárton 299 kor. 96 fill. Barkász Albert Méhtelek 449 kor. 50 fill. Pásztor István Magosliget 546 kor. 79 fill. Kócsi Péter Nagyodos 522 kor. 64 fill. Vajda Mihály Pettyén 381 kor. 94 fill. Joó Kálmán Szaraberek 262 kor. 33 fill. Bodor Pál Tisztaberek 488 kor. 45 fill. Hajdu Albert Udvari 408 kor. 18 fill. Tóth Dániel Nagyköles 305 kor. 70 fill. Kiss Sándor Misztótfalu 383 kor. 80 fill. Gál Péter Sárköz 542 kor. 28 fill. Bugyi Mihály Hegyközujlak 184 kor. 51 fill. Bokros Benedek HegyközszálJobágy 283 kor. 88 fill. Szalai Pál Hegyközpályi 158 kor. 01 fill. Szép Ferencz Tiszaújhely 589 kor. 60 fill. Szűk Sándor Verbőcz 421 kor. 98 fill. Összesen 8459 kor. 86 fill.

E kiutalásokat bizonyára gyors egymásutánban fogják követni a többiek is, minthogy Wlassics miniszter jóindulatához s atyai intencióihoz kétség sem férhet. Különben a múlt év december 13. kelt 96,699 sz. miniszteri leirat kifejti, hogy a megállapítások és utalványozásoknak az egyetemes konvent által elfogadott megállapításoktól való jelenlegi eltéréseit (mert a miniszter néhol kisebb, másutt magasabb összegeket állapított meg, mint a konvent) a miniszter abbéli törekvése magyarázza meg, hogy a jövedelmek kiegészítését mielőbb megkezdhesse. Ily czélzat mellett ugyanis lehetetlen volt ez alkalommal más eljárást követnie, mint hogy az egyes bejelentéseknél megállapított hiányok pótlásáig, az általa elfogadhatóknak talált tételek alapján eszközölje a kiegészítéseket. Hangsúlyozza továbbá a leirat, hogy a mostkiutalt összegek, már csak az egyetemes konvent által feltüntetett hiányok és hézagok miatt sem tekinthetők véglegeseknek s a bekérendő pótdatok és felvilágosítások szerint változni fognak. Megjegyzi végül a miniszter, hogy a lelkészi álláson időközben netán bekövetkező személyi változásokra való tekintettel, ezen kiegészítési összegek épen olyan tekintet alá esnek, mint a lelkészi jövedelem egyéb tételei s részei, épen azért pl. a kiegészítési összeg azon része

tekintetében, a melyre nézve valamely lelkésznek igénye (pl. 1899. jan. 1.) megnyílt, a jogutódlás rendes szabályai alkalmazandók. A személyváltozások tekintetében az 1898. XIV. t. c. 16. §. tartandó szem előtt.

— **Még egy nyilatkozat!** Nagyon kár volt a mélyen tisztelt szerkesztőségnek a ** megállapításánál meg nem állapodni, s reám olyanokat fogni, melyek távol állanak tőlem, 1-ör: Én az énekügy reformjának ellensége nem vagyok, hisz épen én voltam az, ki 1874-ben a konventhez beadtam azt a memorandumot, melynek alapján megindult az egész ügy, a magam fejére hát nem hányhatom a földet. 2-szor: az énekügyi bizottság m. t. elnökevel igaz, hogy merő ellentétben vagyok, tartván kedves *Szentpétery Sámuel* bátyámmal, ki azt mondta: „ha így megyen, legszebb zoltárainkból kő kövön nem marad“! elvem lévén az, hogy ha már tetszik valakinek a Jézus Krisztust csak úgy könnyedén leverselni, legalább ne bántsa Szentzi Molnár Albertet, a megváltóval nem gondol a magyar nemzeti irodalom-történet, de halálos bünt követ el az, ki Sz. Molnár Albertet ki akarja küszöbölni. Ha a biblia revisorok első és szent elvül tüzték ki a Károli-féle himport a könyvek-könyvéről le nem törölni, az énekes könyv készítésénél — következésképp — ez elvnek kell állani. És ha éneket írunk, gondoljuk meg mit cselekszünk, a vers még nem ének, az énekekben rythmusnak kell lenni és pedig miután Sz. Molnár Albert e zoltárokat csakugyan „*magyar zubon köntöskébe öltöztette*“ tehát kell lenni magyar rythmusnak, ez az én elvem. 3-szor: Nagyon kis pont vagyok, de nem hiszem, hogy szavam pusztában elhangzó szó legyen, mert nálam van az *ultima ratio!* a biblia és a helvét hitvallás, a mi ezzel a két könyvvel ellenkezik, az nem fog a magyar ref. énekes könyvbe menni, ezt *mondom*. Gyoma, jan. 8. *Kálmán Farkas*.

A mi derék ének és zenetudósunk mindinkább hosszabbodó nyilatkozatokat ír. Ennek mi örülünk, mert így mindjobban belemerül az énekreform kérdésének taglalásába, a mi épen azok részéről jár a legüdvösebb eredménnyel, a kik mindenképen értenek a dologhoz. Csak azt nem tartjuk célravezetőnek, ha valaki, mert más nézetten van, a nézetétől elütő, de különben a legjobb szándéku, eltagadhatatlan tehetséggel, hivatottsággal készített és összeállított, s anyaszentegyházunk javát célzó munkálatról apodictice kárhoztató itéletet mond. Minden vélemény nem érvényesülhet. A sok közül egynek kell győznie. Ha most az énekreform nem a *Kálmán Farkas* által kivánt irányban foly, világosítsa fel s győzze meg az egyházat e reform helytelenségéről, sőt vesse latba sulyos szavát ott, a hol végérvényesen határoznak. Adhuc sub iudice lis est. Pro et contra szólhat hozzá mindenki, sőt a szent ügy egyenesen megkívánja, hogy szóljon is, a kit Isten szólni engedett. Hogy különben *Kálmán Farkas* nehéz argumentumait a végső forumra gyűjtőgeti, arra engednek következtetni mostani nyilatkozatának utolsó sorai. No hát majd meghalljuk akkor, ha addig már csakugyan nem szól. Végül mi is kinyilatkoztatjuk, hogy mi korántsem tartjuk őt az énekreform ellenségének; nagyon jól tudjuk, hogy a reform kezdetén, mily lelkes buzgósággal dolgozott maga is, buzditott másokat is pl., hogy egyebeket elhallgassunk, a korán elhunyt *Kolosy Elvirát*. De hát benne a conservativ dogmaticus és zenetudós nem tudott megegyezni a modern poétákkal, s innen lett a nagy háborúság. Hogy a multkor azt irtuk, hogy ő elítéli az énekreformot, természetesen úgy értettük, hogy a *most folyó énekreformot*.

— **Megszivlelendő, igaz szavak.** Az Orsz. középiskolai Tanáregyesületnek a minisztériumhoz nemrég benyújtott s dr. *Beóthy Zsolt* vezetése alatt küldöttéleg átadott nagyértékű memorándumából vesszük át a következő, rendkívül találó sorokat: A tanárnál ismeretes szegénysége nemcsak egyénileg baj, mint más tisztviselői pályákon, hanem rontja a tanári kar minőségét is. A tanárnak működése pedig megköveteli érzületének nyugodtságát, szellemi erejének frissességét, függetlenségét, egész lelki életének szabad harmóniáját. A mely tanár szegénysége miatt nem vehet könyvet, nem járathat szakfolyóiratokat, nem tehet egy-egy tanulmány-utat, az elveszett a tudományra, el az iskolára, nézve mert elmarad s idő előtt alkalmatlanná lesz annak a tudománynak közlésére, melyet nem követhet fejlődésében, az ily tanár bensőleg is meghasonlik magával. Egy pályán sem szükséges annyira a folytonos önmivvelés, mint a tanárin, a hol a szó szoros értelmében holtig kell tanulni. E tanulás anyagi lehetőségét biztosítani annyi, mint az iskolának jó tanárokat adni. A tanárt szegénysége a társadalmi életben is mintegy leszorítja arról a térről, a hová műveltségénél, jogos becsvágyánál fogva való volna. Előmozdította ezt a háttérbe szorítást maga az államhatalom is, midőn a legutóbbi fizetésrendezés alkalmával egy egész fizetési osztálytal lejjebb értékelte a tanári kart pl. az első folyamodású birói karnál, holott a tanári pálya ugyanannyi előképzettséget kíván.

— **Felhívás és kérelem.** Az evang. ifjúsági egyletek világszövetségének, illetve a szövetség genfi központi bizottságának titkára *Fermaud Károly*, ki már nálunk is többször megfordult, február 10 e táján ismét eljő hozzánk s vele jön valószínűleg a központi bizottság elnöke, a hirneves szónok, tudós és író *Barde Eduárd* is. Ez alkalomból *Szabó Aladár* fölkeri az evang. szellemi ifjúsági egyletek iránt érdeklődőket s első sorban a fő- és középiskolák igazgatóit, hogy hívják meg körükbe az illustis vendégeket, a kik aztán ékes szavukat hallatják francziául, angolul vagy németül, ahogy kívánják. A meghívást a budapesti ref. ifjúsági egylet II-od titkárához, *Gergely Antal* lelkészhez (Damjanich u. 28. sz. II. em. 28.) kell intézni.

Ismételt kérelem. A mult évben azt a kérelmet intéztem a „Debreceni Protestáns Lap“ útján a tiszántúli főtiszt. egyházkerület nt. lelkészi karához, hogy a győri ev. ref. templom-építés céljából kibocsátott gyűjtő-iveket — habár üresen is — sziveskedjenek az év utolsó napjáiig visszaküldeni. Kéremnek nem lett meg a várt eredménye, amennyiben az egyházkerület lelkészi testületéből összesen csak 59 ív érkezett vissza és pedig: 31 egyháztól 180 korona 40 fillér adománynyal, 28 egyháztól pedig üresen. Mivel a végleszámolás f. évi február első napjaiban megtörténik s a számozott és beiktatott iver, illetve postautalványi szelvények felmutatása nélkül, közmegnyugvást keltő számadást nem lehet készíteni: kérve-kérem kedves kartársaimat, hogy a náluk levő iverket, — habár üresen is — január 31-ig visszaküldeni sziveskedjenek. Eltekintve a kötelességtől, ennyi, csekély fáradsággal járó munkát kérni kartársainktól, talán nem is szerénytelenség. A jelzett határnapig vissza nem érkező iver tartóit — magam igazolása végett — kénytelen leszek hirlapi uton megnevezni. *Szabó Zsigmond* ev. ref. lelkész.

Sajtóhiba. Lapunk f. évi első számának 10. lapján a második hasáb felülről számítandó 24. sorában „*jellemének*“ után „*nemes*“ olvasandó.

— **Halálozás.** Megrendítő szerencsétlenség áldozata lett kollégiumunk veterán tanárának. *Tóth Józsefnek* leánya *Müller Péter Pálné*. A cseléd vigyázatlansága következtében annyira összeégett, hogy e hó 9-én életének 36-ik, boldog házasságának 8-ik évében Budapesten sebeibe belehalt. Miután e hó 10-én Budapesten gyászimát mond tak ravatala felett, hült porait Debreczenbe szállították. ahol e hó 11-én a Kossuth-utcai templomban *Diesőfi József* tartott felette könynyekig megható imádságot. Temetésén nagy résztvevő közönség jelent meg s mélyen meghatva gondolt a váratlanul s korán elhunyt ifju nőre, itt maradt 3 kis árvájára, de különösen az agg édesapára, a kit úgy érnek a csapások, mint a bibliai Jóbót, egymásután veszíti el nagyra nőtt gyermekeit. A Mindenható adjon neki erőt ez újabb s talán legfájdalmasabb nagy csapás elviselésére! Elhunyt kedve-e felett pedig virasszon a béke és kegyelet anyyala!

Szerkesztői üzenet.

Lénárd István. Határozott óhajlásának engedvén, beküldött cikkét imelenyomattuk, ezzel azonban most a századvegi vitát teljesen bezártuk s több hasontárgy közleménynek nem adhatunk helyet. A kérdésben (a mely voltaképen kérdésnek sem tekinthető) elfoglalt álláspontunk változatlan.

TARTALOM-JEGYZEK: Protestáns theologiai fakultás az egyetemen. Dr. Bacsoni Lajos. — T á r c a: Wessprémi István emlékezete. Dr. Gulyás István. — T a n ü g y: Az új tanterv életbeléptetése. — K ö z z e l e t ü n k: A század vége. Lénárd István. — K ö n y v i s m e r t e t é s. A fejlődés jellemzése a héber poesisban. Vásárhelyi Zsigmond. — I r o d a l o m. — K ü l ö n f e l é k. — Szerkesztői üzenet.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Nagytiszteletű s tekintetes egyházi előljáróság.

Elmulaszthatatlan kötelességemnek tartom a nagytiszteletű és tekintetes egyházi előljáróságokat értesíteni arról, hogy 8 éve fennálló

orgona építészeti műtermemet,

mely eddig Széchényi-utca 1805. szám alatt volt,
1899. év november hó 1-től

Darabos-utcza 7. szám alá

teljesen e célra újonnan épített házamba helyeztem át, ahol azt a mai kor kívánalmainak megfelelően rendeztem be úgy, hogy bármilyen nagyságú és kivitelű orgonákat, állító termemben teljesen elkészíthetek s azokat átvizsgálás után megrendelési helyökre szállítom. Munkám jószágáról kezeskedik azon nagyrebecsült pártfogás, hogy évente *10—15 ev. reform. egyháznak* szolgálók munkámmal s magam is, minj református vallású, egyházam érdekét tartom szem előtt s úgy az árakban, mint a kivitelben a teljes megbízhatóságra törekszem.

Továbbra is szives pártfogásukba ajánlva magamat, maradtam teljes tisztelettel

Kerékgyártó István

orgona-építő.

NEUMANN M.

Magyarország legnagyobb és legrégebb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe

DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Pontos czimemre figyelni tessék.